

Kortlægning og statusrapport

Grøn dannelse
Bright Green Island i børnehøjde

BORNHOLMS
REGIONSKOMMUNE

2021

Vi beskytter kun det vi elsker
Vi elsker kun det vi kender
Vi kender kun det vi har mødt

Citat af Professor Peder Agger

Indhold

- 3 Om kortlægningen og status på Grøn dannelse – Bright Green Island i børnehøjde
- 4 Opsamling på undersøgelsen
- 6 Arbejdsgruppens perspektiver og anbefalinger
- 9 Status på indberetninger fra 21 dagtilbud
- 13 Status på indberetninger fra 16 skoler
- 18 Status på elevernes survey-undersøgelse
- 21 Korte indsigter og fakta fra KP Bornholm

BRK Arbejdsgruppe nedsat i forbindelse med kortlægning og statusrapport af af Grøn dannelse – Bright Green Island i børnehøjde 2020-21:

Anne-Mette Tranberg, Leder Nexø Børnehus; Janus Node, Leder Skatteøen; Lene Keil, Leder Søstjernen; Pia L. Tofte, Skoleleder Paradisbakkeskolen; Pernille Rigstad/Julie Kjær Johansen, Ledelse på Hans Rømer Skolen; Helle Krakau Holm, Skoleleder Svartingedal Skolen; Brian Johansen, Skoletjeneste og Kommunikation BOFA; René Larsen, Ledende Naturvejleder NaturBornholm og Ulla Didriksen, Koordinator for Skoletjenesten Bornholm og Konsulent Center for Skole (Koordinerende redaktør)

BRK Arbejdsgruppe er blevet understøttet af: Arbejdsgruppe nedsat på Bornholmerdøgnet /Bright Green Island Bornholm i Kyllingemoderen 2017 – tema: Grøn dannelse – Børn og unge 0-18 år.

Sanne Bloch, Pædagog Gudhjem NaturBørnehave; Nina Gjetterman, Lærer Rønne Privatskole; Christina C. Thurmann, Lærer Åvangskole; Pia L. Tofte, Skoleleder Paradisbakkeskolen; Matilde Lissau, Tidligere Skoleleder Svaneke Skole; Brian Johansen, Skoletjeneste og Kommunikation, BOFA; Ulla Didriksen, Koordinator for Skoletjenesten Bornholm og René Larsen, Ledende Naturvejleder, NaturBornholm (tovholder)

Om kortlægningen og status

Grøn dannelse – Bright Green Island i børnehøjde

Som led i at styrke og synliggøre arbejdet med grøn dannelse i dagtilbud og skoler, har Børne- og Skoleudvalget ønsket en kortlægning af, hvordan folkeskoler og dagtilbud i dag arbejder med grøn dannelse med henblik på at videregive gode erfaringer, der kan understøtte indsatsen. Ønsket er at få forankret arbejdet med grøn dannelse i de enkelte folkeskoler og institutioner på en meningsgivende måde.

Børne- og Skoleudvalget ønsker, at børn og unge på Bornholm opnår bevidsthed om, hvordan de hver især er med til at påvirke naturen, klimaet og bæredygtige fællesskaber. De mange valg, vi alle træffer i hverdagen, kan påvirke og ændre miljøet såvel lokalt som globalt. Denne bevidsthed skal øges blandt børn og unge, så omtanke, medansvarfølelse og naturforståelse udvikles.

Børne- og Skoleudvalget har derfor ønsket at integrere bæredygtighed i dannelsesbegrebet for bornholmske børn og unge i alderen 0-18 år ved hjælp af en samlet plan for børn og unges grønne dannelse på Bornholm.

Arbejdet med den samlede statusplan er varetaget af en BRK-gruppe nedsat med ledere fra skoler og dagtilbud med hjælp fra NaturBornholm og BOFA samt koordinatoren for Skoletjenesten Bornholm som redaktør. Der er desuden ydet support fra en tværfaglig gruppe "Grøn dannelse" nedsat ved Bornholmerdøgnet i 2017.

Rapporten tager afsæt i gældende målsætninger vedr. grøn bæredygtighed ud fra aktuelle nationale, kommunale og lokale mål indenfor skole- og dagtilbud.

Både dagtilbud og skoler er rammesat af de nationale læreplaner. Dagtilbuddene har læreplansplaner for naturen, naturfænomener og science - skolerne har fælles mål for natur & teknologi samt biologi, fysik, kemi, geografi og geologi.

Ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse i dagtilbud, skoler og Bornholms Fælles Elevråd (BFE) bidrager statusrapporten til en synliggørelse af, hvordan primært skoler og dagtilbud i dag arbejder yderligere med grøn bæredygtighed. Desuden bidrager KP Bornholm PAU, pædagog- og læreruddannelsen med en kort status.

Undersøgelsen spørger ind til, hvad der foregår af ekstra tiltag, såsom om børnene er meget ude, hvilke faciliteter de benytter sig af i lokalområdet, om de har opbygget et naturteam på institutionen, og om hvordan Covid-19 har påvirket undervisningen.

Alle skoler har svaret, de 6 kommunale skoler, 2 specialskoler og 10. klassen. Derudover har alle 7 privatskoler valgt at deltage i statusopgørelsen. 21 dagtilbud har svaret ud af 27 mulige.

Det betyder en samlet svarprocent på 90%

Statusrapporten slutter af med at give en inspirationsramme og sætte retning for udvikling af nye initiativer, der løbende understøtter grøn dannelse og uddannelse af de bornholmske børn og unge, og dermed er med til at understøtte en grønnere fremtid for alle.

Opsamling på undersøgelsen

Statusundersøgelsen viser, at der foregår rigtig mange grønne tiltag og naturaktiviteter sammen med børn og unge, som rækker langt ud over de nationale mål for dagtilbud og skoler. Det gælder både i de kommunale dagtilbud og skoler og i de private tilbud. Så Bornholm er godt på vej ad den grønne tråd med grøn dannelse.

DAGTILBUD

(se statusundersøgelsen side 9)

Ca. halvdelen af alle dagtilbud har en grøn profil og særlige grønne læringsaktiviteter på udearealet. Én børnehave har netop modtaget det Grønne Spireflag. Næsten 100% har faste skovgrupper eller turgrupper og benytter flittigt de faciliteter, der findes i nærområdet. Alle dagtilbud er tilknyttet overgangsprojektet, som for 3. år er et samarbejde mellem de store børnehavebørn, NaturBornholm og skolerne. Næsten alle dagtilbud er årligt på besøg på BOFA og NaturBornholm.

Fremadrettet ønskes der, at den grønne dannelse/grønne aktiviteter bliver sat mere i system. Arbejdet med at understøtte den grønne dannelse, og dermed den grønne tråd i børnenes udvikling, skal prioriteres og synliggøres. Der ønskes faste science/naturteams, gerne tværgående samarbejder med skolerne. Man kan derigennem hjælpe hinanden og inspirere til at udvikle udearealerne, så de bliver et læringsrum i stedet for kun en legeplads. Kompetencer indenfor det grønne område ønskes opgraderet, fx gennem hjælp fra naturvejledere.

Der ønskes hjælp til sciencetiltag tilpasset småbørn og flere forankringspunkter i nærmiljøet, såsom hytter, bålsteder, shelters. Desuden er der et udbredt ønske om et antal gratis bus-ture via BAT til de eksterne læringsmiljøer.

SKOLERNE

(se statusundersøgelsen side 13)

Alle skolerne, kommunale som private, benytter sig af de særlige science/naturevents, der udbydes i løbet af skoleåret, såsom Uge 39, Edison, Naturfredningsforeningens affaldsindsamling med flere. Alle skolerne benytter sig også af mulighederne i lokalområderne f.eks. Økobasen ved Snorrebakken og diverse lokale foran-

kringspunkter. De eksterne læringsmiljøer benyttes flittigt og bruges som et godt supplement for science/naturundervisningen.

Statusundersøgelserne viser, at folkeskolerne på Bornholm tilsyneladende generelt arbejder mere struktureret med grøn dannelse end privatskolerne.

3 kommunale skoler har allerede Grønt Flag, og med de nybyggede læringsmiljøer på folkeskolerne også særlige sciencelokaler med tør/vådtrum og væksthuse. De fleste folkeskoler har i højere grad end privatskolerne systematiseret udeskole og turdage. Folkeskolerne nævner, at de har opbygget fagteam/naturfagstema på skolerne, men både privatskolerne og de kommunale skoler ønsker mere systematik i samarbejdet.

Fremadrettet ønsker skolerne at italesætte, rammesætte og være en del af den grønne tråd fra dagtilbud til og med ungdomsuddannelserne - et tættere samarbejde på tværs af børnenes alder. Skolerne ønsker generelt, at arbejde med planer for udearealerne til science- og naturforsøg, men bremses ofte af økonomien. Kun én folkeskole er, som den eneste skole på Bornholm, næsten kommet i hus med madskole, skolehave, dyrehold, grejbank, væksthuse og scienceområde, har Grønt Flag og er tilmed en Unesco rettighedsskole. Skolen kan fremover være eksempel på, hvad man kan og bør gøre for, at den grønne dannelse bliver en del af børn og unges DNA. Der ønskes en fast ramme på skolerne for grønne teams, der kan udvikle innovative udeundervisnings-ideer til dyrehold, beplantning eller leje af kolonihaver m.m. fx med hjælp fra naturvejledere.

Og så ønskes der bedre muligheder for at køre med BAT. BAT har begrænset mulighederne for, at 2 klasser/1 årgang kan køre med bus til f.eks. eksterne læringsmiljøer eller naturområder, der ligger længere væk fra skolen.

BORNHOLMS FÆLLES ELEVRÅD (surveyundersøgelsen side 19)

Elevernes survey-undersøgelse understøtter skolernes udmelding om, at der undervises i miljø-, genbrug- og klimaundervisning, og at den grønne dannelse – den grønne tråd er synlig i læringsforløbene på folkeskolerne. Eleverne mener dog, at det kunne blive bedre.

Fremadrettet ønsker eleverne, at udearealerne rundt om skolerne indrettes, så de kan deltage i praktiske og professionelle science/naturundersøgelser, og at der skal tages yderligere tiltag med den grønne dannelse, så også lokalsamfundet inddrages i deres læring. Eleverne mener, at de skal involveres mere i de globale klima- og miljøudfordringer gennem en bedre og rammesat grøn undervisning. De mener, at det er skolernes ansvar, fordi skolen er det sted, hvor alle børn mødes. De ønsker fokus på den grønne dannelse.

KØBENHAVNS PROFESSIONSHØJSKOLE/ LÆRERUDDANNELSEN KP Bornholm (se side 21)

Læreruddannelsen på Bornholm understøtter ikke udeskoleundervisning eller grøn dannelse. De studerende møder ikke sciencelokaler på studiet. De skal finde lokalerne på de lokale skoler. Læreruddannelsen benytter ikke naturfaciliteterne på Bornholm og ej heller de eksterne læringsmiljøer.

Fremadrettet ønsker læreruddannelsen KP Bornholm en grøn profil i læreruddannelsen med en grøn didaktik og en mere åben uddannelsesstruktur, der giver mere frihed til at benytte de lokale netværk og eksterne læringsmiljøer.

KØBENHAVNS PROFESSIONSHØJSKOLE/ PAU OG PÆDAGOGUDDANNELSEN KP Bornholm (se side 21)

Faget "Natur og Udeliv" findes af kortere og længere varighed på begge studier.

Fremadrettet ønsker KP Bornholm bedre introduktion til fag som "Natur og Udeliv", så flere studerende aktivt vælger den grønne linje. Efterspørgsel fra praktikstederne om studerende med grøn profil, vil tilskynde de studerende til at vælge faget.

● Grønt Flag og Grønt Spireflag

Daginstitutionerne opfordres til at have grønne mål i årsplaner og værdier. Arbejdet kan understøttes af Grønne Spireflag. Grønne Spirer er Friluftsrådets grønne mærkningsordning for dagplejere, vuggestuer og børnehaver. Grønne Spirer fokuserer på udeliv, natur og miljø og en grøn og sund hverdagskultur i institutionerne - og dermed den grønne dannelse.

De skoler, der endnu ikke har det Grønne Flag, opfordres til at blive Grøn Skole, og dermed få en tydelig grøn dagsorden. Grøn Skole/Grønt Flag er Friluftsrådets undervisningsprogram for uddannelse i bæredygtig udvikling med natur, miljø og udeliv som centrale omdrejningspunkter. Grøn Skole bringer skolen og lokalområdet i spil, så eleverne kan opleve at bidrage til konkrete og håndgribelige resultater, der bidrager til en rigere natur og større miljøbevidsthed. Grøn Skole med Grønt Flag støtter op om børn og unges grønne dannelse.

At have Grønt Flag og Grønne Spire Flag er med til at give den ønskede struktur i arbejdet med børn og unges grønne dannelse, som ønskes både af elever, skoler og dagtilbud.

● Sæt eleverne i spil

Eleverne, elevrådene og det fælles elevråd (BFE) ønsker medansvar og skal deltage mere i arbejdet med at gøre skolerne bæredygtige. De skal føle, at de seriøst får ansvar, så de kan være med til at ændre på skolernes dagligdag. De store elever skal involveres og engageres gennem naturaktiviteter i lokalområdet. Center for Natur, Miljø og Fritid opfordres til at finde

områder, hvor de unge i praksis kan medvirke til at arbejde for en mere bæredygtig bornholmsk natur – som gerne må inspirere og række ud over skoletiden.

● Grønne teams i dagtilbud og skoler

For at understøtte årets gang med læring og events med grønne værdier, er det vigtigt at videreudvikle natur/scienceteams, så de grønne aktiviteter ikke kun er afhængige af ildsjælene. Det er et ledelsesansvar at understøtte den grønne dagsorden og sætte arbejdet i system.

● Faglige netværk

De faglige netværk skal styrkes. Der ligger allerede uanede mængder af viden og ideer indenfor dagtilbuddene og skolerne, som skal sættes i spil gennem tværgående samarbejder og faglige netværk, så vi lærer fra hinanden. Der skal åbnes for faglige besøg hos kolleger.

● Efteruddannelse og kompetenceudvikling

De ansatte i både dagtilbud og skoler ønsker efteruddannelse, så de bliver mere skarpe på at benytte den lokale natur. Der bliver allerede udbudt Krible-Krablekurser, Mikroforskerkurser, Astra, Big Bang Konference, Scienceturser, Skoletjenesten Bornholm, PLC m.fl. Overordnet skal kurserne systematiseres bedre samt kommunikeres samlet ud. De faglige netværk er også en vigtig brik i kompetenceudviklingen. Koordinator for Skoletjenesten kunne være den koordinerende og samlende person, som understøtter arbejdet med den grønne dannelse.

● **Fonden for Entreprenørskab**

Der skal opbygges et endnu tættere samarbejde mellem skolerne og Fonden for Entreprenørskab, så innovation indgår i den grønne undervisning. Innovation er et vigtigt værktøj for den grønne udvikling, fordi vi ikke kender svaret på alt - og fordi naturvidenskaben spiller en rolle for hvilket samfund vi er og vil have.

● **BAT – transport**

Der skal samarbejdes om en bedre ordning for bustransport af øens dagtilbud og skoler. BAT er en kommunal virksomhed, som bør give lettere og billigere transportmuligheder for børn og unge i børnehaver eller skoler, så de kan køres længere ud til den bornholmske natur. Der skal arbejdes på flere bookingsmuligheder uden for rushhour, hvor busserne alligevel ofte kører tomme.

● **Åben skolepuljen og økonomi**

Åbenskole puljen ønskes fastholdt også i de kommende år. Det er her, at folkeskolerne kan søge økonomisk støtte til grønne tiltag både i nærområdet og gennem særlige undervisningsforløb i samarbejde med de eksterne grønne læringsmiljøer, erhverv og andre fagfolk. Derfor er det vigtigt, at der holdes økonomisk fokus på, at udearealerne i dagtilbud og skoler bliver videreudviklet.

● **Bornholm som den vildeste kommune**

Da BRK er tilmeldt Miljøministeriets konkurrence om at blive Danmarks vildeste kommune, er det oplagt at inddrage både dagtilbud og skolerne i dette forløb. Naturen har brug for mere plads, og skolernes områder og nærområder bør indgå i dette projekt med hjælp fra Center for Natur, Miljø og Fritid, Skoletjenesten Bornholm m.fl.

Status på indberetninger fra 21 dagtilbud (5 private og 16 kommunale)

Der findes i alt 11 private og 16 kommunale dagtilbud på Bornholm

1

Har daginstitutionen en særlig grøn profil?

Har I fx grønne spirer eller Jord til bord-principper eller plastindsamling-smileys?

52 % (11 ud af 21) har grønne profiler, idet en del af dem signalerer det gennem deres navn, at de er en grøn institution. En institution har modtaget Grønt Flag/Grønne Spirer. De voksne inddrager børnene i at passe på naturen gennem sansning, opmærksomhed og hands on aktiviteter. Børnene er ude en stor del af dagen, nogle steder hele dagen. De bruger genbrugsmaterialer, naturen legetøj m.m. Flere har mærke i Økologi eller har en smiley fra "bye, bye plastic Bornholm". Mange har faste ture, hvor de samler affald, havmiljøvogtere. Mange har bålpladser, kompostbeholdere og køkkenhaver og følger fra Jord til Bord principper.

Madordning på institutionerne: Alle de kommunale på nær Nyker, Gudhjem og Morbærstien har forældrene stemt ja til madordning. (Allinge afventer deres nye børnehuse). Alle institutioner har sølvmærke i Økologi. Børnene kan deltage i det omfang det er muligt og får gennem sund og varieret mad forståelse for "fra jord til bord". I de private børnehaver er det ca. halvdelen som har madordning. 48% (10 ud af 21) har ikke ingen særlig profil.

2

Har I særlige rum for naturnysgerrighed, sciencerum eller områder dedikeret til naturaktiviteter?

48% siger nej til særlige områder, men bruger selvfølgelig legepladsen og ture ud af huset.

52% har delvist rum, der er dedikeret til naturaktiviteter, og flere har også store områder (legeområder) som bruges til naturaktiviteter. Nogle nævner, at alle rum i institutionen bliver brugt til naturaktiviteter, nogle steder har de værkstedsrum eller skovgarderobe som bruges til naturaktiviteter eller materialer/grejbank. Men de fleste nævner uderummet, som institutionerne har indrettet som et naturværksted gennem højbede, mistbænke, insekthoteller, kompost i børnehøjde, krible krableprojekter eller overdækket udeværksted. Nogle få har en skovvogn, som de bruger som naturbase.

3

Har I skovgrupper, turgrupper til naturen?

Kun 1 institution svarer nej, svarende til 5%.

95% har børnegrupper der i ugens løb er på tur i skov, strand eller nærmiljøet. Halvdelen af institutionerne nævner, at børnegrupper er på tur fra 1 -2 dage om ugen. Dvs. det er ikke hver dag, at børnene kommer udenfor legepladsen. En institution nævner, at der kun er ture ud hver 14. dag.

Resten nævner, at de har skovgrupper eller naturgruppe eller deler børnene op i hjemmebørn og skovbørn. Nogle børn er ude hele tiden.

De beholder flyverdragten på, når de ankommer til børnehaven om morgenen og beholder den på en stor del af dagen. De voksne bruger Christianicykler for at komme længere ud med børnene. Mange benytter sig af skovuger, hvor man virkelig går i dybden med at klare sig ude. En del har naturrygsække.

4

Deltager i særlige grønne/natur-events fx science, løb, bevægelse m.m.

100% deltager i overgangsprojektet, som for 3. år er i samarbejde med NaturBornholms naturvejledere.

52% af institutionerne deltager i Affaldsindsamlingen gennem Naturfredningsforeningen. 14% deltager desuden i Naturens dag. 5 % svarende til 1 institution skriver, at de deltager i Royal Run. 43% deltager ikke i særlige grønne events, men skriver dog at de gør det af og til, hvis det giver mening.

5

Hvilke faciliteter benytter I, når I er ude? Grejbanker, økobaser, legepladser, bålpladser m.m.

100% af alle daginstitutioner benytter sig af de nære muligheder, der er for at opholde sig/lege/lære ved bålpladser, skolerne fritoplads, naturinspirerede legepladser som er bakker, krat, eng, hække, cykelbane m.m.. Besøger skoven og steder med klatretræer, naturlegepladsen ved Hareløkkerne, byskove, låner Kriblekrablekassen fra NaturBornholm. En del børnehaver har store udearealer, som kan indeholde en lang række grønne aktivitetssteder, som udforskes af børnene hver dag. Kun 1 børnehave har dyr på institutionen – får, geder, kaniner og høns. Nogle går op i at lave landart i skoven/stranden.

6

Har I opbygget natur/scienceteams i personalegruppen?

71% af daginstitutionerne har ingen naturteams eller gruppe, der fælles tager sig af at planlægge med børnenes naturlæring. Det er op til den enkelte pædagog eller leder, der brænder for naturaktiviteter. 29% har til gengæld systematiseret deres naturaktiviteter i teams. Nogle få steder kommer næsten alt personalet løbende på naturkurser eller har været på Kriblekrablekurser på NaturBornholm. Et sted har to naturinteresserede medarbejdere overtaget planlægningen, og de er spydspidser for arbejdet omkring natur. Et andet sted er der ansat naturhistorisk konservator/naturterapeut/biolog som giver medarbejdergruppen viden og understøtter børnene i en undrende, naturvidenskabelig fremgangsmåde. En børnehave har valgt forløb med en naturvejleder fra NaturBornholm hver fredag.

7

Benytter I jer af eksterne læringsmiljøer fx NaturBornholm, BOFA, Gaarden?

90% af alle daginstitutionerne besøger BOFA med de store børnehavebørn.

100% af daginstitutionerne får besøg af naturvejlederne fra NaturBornholm i forbindelse med overgangsprojektet – skoler, NaturBornholm og daginstitutioner. En del besøger derudover NaturBornholm 2-3 gange

årligt. En lokal børnehave bruger NaturBornholm hver fredag. 52% besøger Gaarden/Melstedgård eller lokale producenter på Bornholm, herunder ”en jæger kommer på besøg”.

Kun 1 daginstitution nævner besøg på Middelaldercenteret. En børnehave tager de store børnehavebørn med til svømning i Gudhjem svømmehal.

8

Har I cykler på legepladsen, christianiacykler m.fl.?

62% af daginstitutionerne har Christiania-ladcykler til brug for at bringe børnene længere ud i naturen end de små kan gå. En del institutioner bruger dem ikke, fordi de er for tunge at cykle på. De fleste ønsker batteridrevne cykler. Så ville de benytte dem mere.

38% fortæller, at de primært har cykler til børnene på legepladsens område. Dog får de store børn nogle gange lov til at cykle til skoven, og i en børnehave låner de en parkeringsplads, så børnene får lært at cykle.

9

Har COVID-19 haft betydning for jeres udeaktiviteter og givet jer af erfaringer?

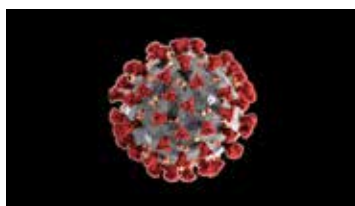
25% siger, at det ikke har haft den store betydning for deres aktiviteter. For de har hele tiden været meget ude. Men der har været mere fokus på hygiejne.

75% siger, at de er været mere ude end de normalt har været før. Det er positivt. Normen er for mange nu at være ude, og at man engang imellem er inde. Børnene er blevet mere robuste, og de er ikke længere ivrige efter at komme ind. Børnene er blevet mere nysgerrige, og sjovt er, at legepladsen nogle steder blevet gravet op (uhensigtsmæssigt set med voksne øjne). Pædagogerne er blevet mere opmærksomme på, at udearealet bør indrettes til et læringsrum. En del pædagoger udtrykker, at de skal være mere kreative i uderummet og forsøge at holde fast i det, når covidtiden er ovre.

Mange pædagoger har oplevet læring der opstår spontant, bedre mulighed for fordybelse, færre konflikter, bedre plads, højt til loftet og minimalt støjniveau.

Naturmaterialer er blevet til legetøj. Der er etableret udendørs håndvaske nogle steder. Børnene har heller ikke kunne være med til madlavning.

Covid-19 har også betydet færre busture ud på øen - især fra Rønne, og samarbejdet, som nogle institutioner har med plejehjem, har været sat på pause. Den bedre normering har gjort, at man har kunnet tage på længere ture og først være hjemme meget senere end normalt.

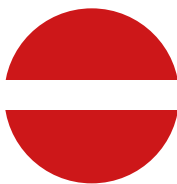
10

Har I ideer til yderligere tiltag?

- Udekøkken tæt ved institutionens bålsted
- Naturlegeplads med smådyr – høns, kaniner
- Gratis transport via naturbusser – alle institutioner skulle have to gratis BAT ture om året – bedre busforbindelser
- Fast besøg af naturvejledere som giver inspiration og ny læring
- Studierejser til naturbørnehaver
- Skraldesorteringmuligheder i børnehøjde
- Alle skal starte dagen udenfor, undgår en omgang på- og afklædning
- Besøge hinanden – muligheder og timer og modtage besøg fra andre børnehaver
- Børnene skal have et stykke jord evt. en kolonihave
- Drivhus
- Arbejdsgrupper der inspirerer børnehuse og skoler – udvikle overgangsprojektet til mere samarbejde
- Flere tilbud fra NaturBornholm
- Scienceprojekter, mere viden og hjælp til aktiviteter
- Bålhytte i Rønne fx ved Tebækken eller Galløkken
- Struktur i børnehaverne, så der er en fast udgruppe
- Mere vild legeplads, benytte legepladsen som et læringsrum – mere beplantning, flere buske og træer
- Mere viden om at bruge de eksterne læringsmiljøer
- Bruge madordningen til at snakke om madspild og hvem der kunne spise det overskydende...høns?

11

Barrierer? Hvad spænder ben for den grønne dannelse?

- Tidligere: Manglende indsigt og prioritering fra politisk hold. Øverste ledelse mangler tid og prioritering til at implementere den grønne dannelse på vores institutioner. Tanken Bright Green Island blev ikke bragt til handling. Tidligere fik vi ikke opbakning. Men det bliver jo anderledes nu
- Mangel på fantasi hos de voksne
- Manglende inspiration og ideer fra andre. Manglende erfaringer
- De voksne skal være..... Hvis det mangler så går det galt
- Økonomi kan være en barriere
- Hvis den grønne dannelse ikke sættes på dagsordenen i institutionen
- Få affaldssorteringen tættere på, så ville det være tydeligere. Nu skal vi på BOFA
- Bedre og flere muligheder for at udforske nærmiljøet
- Bedre transportmuligheder

Status på indberetninger fra 16 bornholmske skoler

Der er 9 kommunale (6 almindelige folkeskoler, 2 specialskoler samt 10. klassen) og 7 private skoler på Bornholm

1

Har skolen en særlig grøn profil, har fx Grønt Flag, partnerskab med BOFA?

3 folkeskoler har allerede GRØNT FLAG og har haft det i flere år. 1 af skolerne er yderligere en Rettighedsskole og madskole. 3 folkeskole afventer Grønt Flag kurset, som er blevet aflyst 3 gange det sidste år pga af Corona - gennemføres i foråret 2021. 3 folkeskoler har ikke direkte grøn profil med arbejder med udeskole og særlige ugentlige udedage (LUKSUSdage).

1 privatskole har søgt Grønt Flag kursus (som har været aflyst og udskudt til foråret 2021), 3 privatskoler har partnerskab med BOFA, og en af dem har desuden en særlig friluftslinje. 3 skoler har ingen grøn profil. 1 skole har madordning med bronzemærket i Økologi.

2

Har i særlige lokaler til science- og naturaktiviteter på skolen.

Alle 8 folkeskoler har områder indrettet til science og natur/biologilokaler. 10. klassen har innovationshuset. Kun 1 skole mangler fysiklokale, men låner på en anden skole. En skole nævner, at de har et gammelt og ikke up to date fysiklokale. I forbindelse med de nye læringsmiljøer (ombygningerne på folkeskolerne) har skolerne fået dissektionsrum, tør/vådtrum m.m. Nogle har fået bygget udevådrum, og én af skolerne har fået et 70 m² stort væksthuse, har skurvogne til grej og indrettet madskole med professionelt udstyret køkken og stor spisesal. En skole har desuden fået bygget en historisk minilandsby på skolens område.

4 privatskoler siger ja til, at de har science- og naturlokaler, heraf har en af skolerne et specielt naturfagligt hus, med biologilokale og nyrenoveret fysiklokale, samt udendørsvask til udendørs undervisning. 2 skoler siger nej til særlige sciencelokaler. 2 skoler fortæller, at de benytter Laboratoriet/kemi/fysik og Naturværkstedet på NaturBornholm to gange om ugen.

3

Har I udeskole og foregår det ugentligt, hver 14 dag eller?

7 skoler har faste dage, hvor de har udeskole. Det kan være skovskole, udeskole og mere tværfaglige udedage. En skole benytter især deres skolehave/væksthuse som udeskole. Kun 1 skole nævner, at de ikke har fast udedage, men tilpasser udeundervisningen efter skemaet. 10. klassen har særlige actiondage hver uge.

Primært er det indskolings- og mellemtrins-eleverne, der har faste udeskoledage. 1 skole har en biolog ansat til at tage sig af udeskole for 0.-2. klasserne, og 1 skole har en hortonom til at tage sig af 3. – 6. klasses eleverne i skolehaven. Derudover tager hortonomeren sig af de mere sårbare børn, der ofte starter morgenen i skolehaven. 1 skole

benytter en naturvejleder fra NaturBornholm (Ud i det grønne rum) til en gruppe meget sårbare elever fra 6.-7.-8. klasserne. I samarbejde med det Gule Team tager de ud i naturen 1 gang ugentligt.

De fleste skoler søger en forankring i den lokale natur via bålsteder, skovhuse, hytter, skolehave eller økobase. Nogle få skoler har egne minibusser.

Kun 1 privatskole nævner udeskole for 0-1 klasse hver dag. 1 skole nævner, at de har udeundervisning, ikke udeskole. 4 skoler nævner, at de har emneforløb i løbet af året af ugers varighed fx Krible Krableundervisning om foråret, eller når det passer ind i undervisningen. 1 skole siger nej. Det er primært de små børn i indskoling, der har udeskoleundervisning.

4

Deltager I i særlige grønne events fx uge 39, FLL, uge SEX motionsløb m.m.

De 6 folkeskoler, der har indskrivning til 0. klasser deltager alle i overgangsprojektet, hvor NaturBornholm for 3. år står for naturaktiviteterne. Alle folkeskoler deltager i uge 39 Naturvidenskabsfestivalen, FLL, Edison, uge SEX, og alle har et tæt samarbejde med BOFA. På et par skoler har de forløb med Landbrug & Fødevarer Bornholm, derudover indbydes mange eksterne partnere på skolerne som f.eks.: Krible Krableprojekter, Rynkebyløbet, Æblefest, Skoleidræt, Hammershusmarchen, motionsdag, klimauge, Klimakysset, Kend din Ø, plastikforurening – Baltic See m.m. De 2 specialskoler deltager kun i de antal events, som passer til deres elever. Ungdomsskolen er projektleder for FLL.

Alle 7 privatskoler er lige så aktivt i særlige grønne tiltag som på folkeskolerne. Alle 7 skoler deltager i overgangsprojektet med børnehaverne og NaturBornholm. De nævner desuden uge 39/Naturvidenskabsugen, Motionsdagen uge 41 samt uge SEX. Derudover nævner skoler enkeltvis samarbejder med Engineering Day - uge 45, Naturfredningsforeningens affaldsindsamling, sundhedsuger, vandløbsrensning, Edison og FLL. Desuden er der mange privatskoler, der har en årlig tur til Christians Ø.

5

Hvilke faciliteter benytter I, når I er ude? Grejbanker, økobase, scienceområder?

Alle folkeskoler inklusiv specialskoler og 10. klasser skolen benytter sig af både udearealet rundt om skolen og den lokale natur, og hvad der findes p.t. af lokale forankringspunkter som bænke, økobase, shelters m.m. Udearealet rundt om skolen betyder rigtig meget for den grønne undervisning på skolerne. Der er inden for de sidste år blevet etableret bålplads, bålhytte, udekøkken, skolehave, dyrehold (høns, kaniner), skurvogn med grej, væksthus, tilplantede områder med vildeplanter og frugttræer, bistader, naturressourcekasser/grejbank, en spiselig labyrinth, borde/bænkesæt. Mange planlægger med yderligere tiltag.

Brug af det grønne lokalområde er også vigtigt for den grønne undervisning. Især benytter skolerne i Rønne sig af Økobasen, DGI legepladsen v. BOFA, den Grønne Ring, Blykobbe plantage, Kanondalen.

På Naturgrunden bag Naturbørnehaven i Rønne har skolen investeret i renovering af pladsen, så bålområdet er overdækket og skuret indeholder en grejbank. Skovhuse, shelters, bålpladser i lokalskove, naturlegepladser, som Hareløkkerne benyttes ofte. Derudover bruger en skole NaturBornholm som fast base.

Alle 7 privatskoler nævner, at de både benytter skolens område til undervisning, men især den lokale natur rundt om skolen. 2 af skolerne nævner, at de har egen bus og kører til steder, hvor undervisningen kan blive kvalificeret ved brug af naturen. 1 skole nævner, at de er især benytter deres Friluftlivsrum med grej til deres undervisning. Økobasen ved Snorrebakkesøen, samt naturlegepladser/shelters rundt på øen bruges aktivt af alle skoler.

6

Har I opbygget et naturteam/scienceteam på skolen?

1 skole nævner, at det skolens DNA at arbejde med grøn dannelse, så al personalet arbejder målrettet for grøn dannelse. De fleste skoler siger, at de har ildsjæle på skolen, der arbejder med grøn dannelse, dvs. det hænger på enkelte personer. De fleste folkeskoler har ikke et formaliseret naturteam/scienceteam på skolerne. Men de fleste skoler har dog et fagteam/naturfagsteam, der mødes indimellem.

5 privatskoler svarer nej. 2 skoler har naturfagsteam. Her planlægger lærerne årets gang bl.a. FFL, Edison og uge 39.

7

Benytter I jer af de eksterne læringsmiljøer (Åben skole)

Alle 9 kommunale skoler benytter sig af de undervisningsmuligheder der findes gennem Åben skole på Bornholm. Alle 9 skoler har abonnement til NaturBornholm og har fast samarbejde med BOFA. Derudover benyttes Skoletjenesten Bornholms katalog/webisode, som samlet formidler undervisningstilbud til fx på Gaarden, Rensningsanlæg, Bornholms Middelaldercenter, Hammershus, Folkekirkens Skoletjeneste, Bornholms Kunstmuseum, Landbrug og Fødevarer, lokale virksomheder og en "Jæger kom forbi". En del skoler planlægger løbende besøg for hele året. Især en skole inddrager Åbenskolebesøg gennem deres LUKSUS dage.

De private skoler benytter sig af de eksterne læringsmiljøer lige så meget som de kommunale. 2 skolerne nævner desuden, at de har busser, så de kører direkte til undervisningsstedet. 6 skoler ud af 7 har abonnement til NaturBornholm og benytter sig også meget af BOFA. Lokale virksomheder indgår i undervisningen.

8

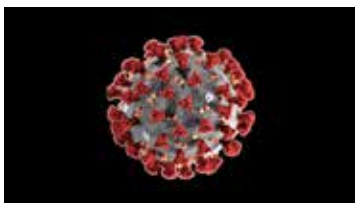
Har I cykler på skolen?

6 kommunale skoler har låncykler og hjelme. På 2 skoler cykler eleverne på egne cykler og med egne cykelhjelme. 1 skole har ingen cykler og ønsker sig meget et sæt eller to, fordi det er svært for eleverne at medbringe egne cykler, da de kommer fra et stort opland.

Ingen privatskoler har låncykler. Hvis eleverne skal cykle, så skal de medbringe egen cykel og hjelm.

9

Har COVID-19 givet af erfaringer

8 kommunale skoler siger alle samstemmende, at de har fået mod på mere udeundervisning. 1 skole har blot fastholdt det, de plejer. Skolen har allerede i forvejen rigtig meget udeskole-undervisning. Nogle skoler nævner, at COVID-19 har betydet et kvantespring i udeundervisningen, fordi der ikke var andet at gøre end at være innovativ og nysgerrig på nye måder og metoder. Udeundervisningen har desuden foregået i næsten alle fag. Mange nævner, at udeundervisningen er rigtig god for indskoling og mellemtrin. De store elever har haft udeundervisning af kortere varighed kombineret med arbejdet indenfor. Alle skoler vil fastholde erfaringerne fra covidtiden.

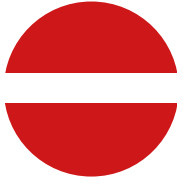
Kun 5 privatskoler har svaret på dette spørgsmål. 1 skole har gjort, som de plejer under hele Covid forløbet. 4 nævner, at de er mere opmærksomme på udeundervisningen, og at det er blevet en naturlig aktivitet på skolerne. 1 skole nævner, at der er blevet nedsat et udvalg på skolen til at lave forbedringer i skolegården, så den indrettes som et læringsrum, udover som nu - et lege/bevægelsesrum.

10

Har I ideer til yderligere tiltag? (samlet fra alle skoler)

- Italesætte den grønne tråd – grøn dannelse: Fra børnehaver til skolerne og det videre studieforløb
- Cykler til alle elever
- Planer for udearealerne, specielt gerne sciencearealer, men mangler penge
- Fab lab og innovationslokaler
- Skolehaver på alle kommunale skoler, højbede, væksthuse... med tilknyttet medarbejder (al la Paradisbakkeskolen)
- God beplantning rund på skolen
- Samarbejde med frøcentral
- Sparring med andre skoler
- Dyrehold på skolerne i samarbejde med SFO
- Arbejde mere med børnehaverne og plejehjem i lokalområdet og plante sammen med dem.
- Uge 39 pakken, spredes over hele året
- Partnerskaber med gode naturfagsfolk
- Grønne haver, leje kolonihaver
- Bedre muligheder for at køre med BAT, flere klasser kan køre med – opfinde kulturbussen igen
- Nedsætte grønne teams på skolerne – der kan udvikle innovativ udeundervisning, scienceundervisning

11

Hvad spænder ben for arbejdet med grøn dannelse? (samlet for alle skoler)

- Tid, økonomi og overskud
- Det sædvanlige – driften æder tiden.
- Eneste barriere er tid
- Corona og økonomi
- Tid til at planlægge
- Store forventninger til skolens arbejde
- At prioritere benhårdt
- Tid, geografi og økonomi
- Tilgængelighed og viden

Status på survey-undersøgelse gennemført af Bornholms Fælles Elevråd

373 folkeskoleelever har svaret – undersøgelsen er samlet af Mathias Schjøtt - formand

1

Har jeres skole/klasse samlet skrald?

80% svarer JA

20% svarer NEJ

2

Bliver du undervist i miljø?

71% svarer JA

29% svarer NEJ

3

**Er du blevet undervist i genbrug
fx sortering af plast, mad og tøj?**

80% svarer JA

20 % svarer NEJ

4

**Har noget af din undervisning foregået i
naturen?**

85% svarer JA

15% svarer NEJ

5

**Har skole nogle rum/uderum som er
indrettet til grøn undervisning?**

42 % svarer JA

58% svarer NEJ

6

Synes du, at I får nok undervisning i grøn dannelse?

51% svarer JA

49% svarer NEJ

7

Har du været på NaturBornholm med din klasse?

79% svarer JA

21% svarer NEJ

8

Har du været på BOFA's affaldstårn med din klasse?

85% svarer JA

15% svarer NEJ

9

Har jeres skole lavet yderligere tiltag i forhold til Grøn dannelse?

55% svarer JA

45% svarer NEJ

Kommentarer fra Bornholms Fælles Elevråd

Ud fra den statistik-undersøgelse vi i Bornholms Fælles Elevråd har lavet i forhold til grøn dannelse, giver den en god retning til, hvordan det ser ud omkring læring om grøn dannelse. Der kan selvfølgelig være opstået misforståelser osv. som alt andet på skrift.

Vi synes, at det ser delvist positivt ud.

Der er dog noget som springer os i øjnene:

- Spørgsmål 5 viser, at 58% af eleverne ikke mener at udearealerne rundt om skolen er indrettet til grøn dannelse.
- Spørgsmål 6 viser, at 49% af eleverne ikke får nok undervisning i grøn dannelse.
- Spørgsmål nr. 9, som lyder ”Laver din skole yderligere tiltag i forhold til grøn dannelse” viser, at der er 45% af 373 besvarelser, som har svaret nej. Det synes vi virker lidt bekymrende, at de enkelte skoler ikke vælger at tage nogle initiativer op for at skabe nogle mere miljøbevidste og klimavenlige medborger.

Skolen er et sted for alle børn. Børn som skal være en del af den nye generation og det samfund, vi kommer til at leve i. Et samfund der kommer med nye klima og miljøudfordringer, hvor det er vigtigt, at man er klædt godt på, så man ikke stikker halen imellem benene og løber. Skal man kunne tackle de nye udfordringer, er det nødvendigt, at man er præget og har indsigt fra man er barn. Hvordan skulle man ellers vide, hvad der er rigtigt og forkert, eller hvordan man som det enkelte individ kan gøre en forskel?

Så en hel klar opfordring fra Bornholms Fælles Elevråd er, at der skal bringes mere fokus på eksekveringen af grøn dannelse på de enkelte skoler/institutioner.

Korte indsigter og fakta ud fra interviews med ansatte

Københavns Professionshøjskole/Læruddannelsen, Bornholm

Læruddannelsen har intention om udeskoleundervisning, og at det kunne være et modul på uddannelsen, men ingen af de studerende vælger det. I 2020 blev det præsenteret som fag.

Læruddannelsen har ingen særlige science- rum, hvor de studerende kan undervises, men låner hvis muligt på skolerne. Der er ikke opbygget et scienceteam i læruddannelsen.

Det ville være godt, hvis de lærerstuderende deltog i uge 39 og blev en del af science- temaerne, ligesom på Frederiksberg, hvor man har mange års erfaringer med at deltage.

Læruddannelsen benytter ikke naturfaciliteterne på Øen. De benytter heller ikke de eksterne læringsmiljøer.

Ønsket for læruddannelsen i fremtiden er, at KP Bornholm har en grøn profil, som også kan tiltrække lærerstuderende ovrefra. Der ønskes brug af en grøn didaktik, og at naturen og de eksterne grønne læringsmiljøer benyttes. Konklusionen er, at læruddannelsen på Bornholm er meget fastlåst i en uddannelsesstruktur, der giver mindre handlefrihed for at benytte det lokale netværk og eksterne læringsmiljøer.

Københavns Professionshøjskole/ PAU og pædagoguddannelserne, Bornholm

Pædagogisk Assistent Uddannelsen (PAU) tager 2 år og 3 måneder, hvoraf 3 uger er et kursus i faget "Natur og Udeliv". Dette øges med en uge, hvis faget trækkes til eksamen. Afhængig af underviser kan "Natur og Udeliv" indgå i faget "Idræt og Bevægelse".

Pædagoguddannelsen har på 1. semester (Grunduddannelse GK1): Videns- og færdighedsmål indeholder 7 ugers undervisningsgange i "Natur og Udeliv".

2. semester (SK1) som er dagtilbudsspecialiseringen kræver kompetence i Natur- og Udeliv, så der er skemasat undervisning.

3. år har valgfri kompetenceområder, hvor de studerende vælger mellem 6 forskellige fag, hvor "Natur og Udeliv" er et af dem. De sidste tre år har de studerende valgt Natur- og Udeliv, så holdet er blevet oprettet med 5-14 studerende.

Pædagoguddannelsen benytter sig af naturen, Økobasen m.m. På Campus deles lokaler med gymnasiet. Det vil være godt med mulighed for at skabe et undervisningslokale, der minder mere om daginstitutionsmiljøet.

Fremadrettet ønskes flere natur- og udelivs projekter, hvor de studerende kan deltage aktivt. Grøn dannelse med "Natur og Udeliv" skal synliggøres i alle specialisering. Hvis de studerende ikke aktivt vælger "Natur og Udeliv" modtager de kun 7 lektioner i "Natur og Udeliv" på hele uddannelsesforløbet. Grøn dannelse ønskes implementeret i andre pædagogiske sammenhænge, fx sprog, socialisering, personlig udvikling ...

Øget introduktion til de grønne fag, og efterspørgsel fra praktikinstitutionerne vil tilskynde de studerende til at vælge "Natur og Udeliv".